

dan citat iz Demostena (Char. 1, 3, 1=Dem. de cor. 169). Još je nejasnije, da ne upotrijebimo neku jaču riječ, zašto Molinié uz stih iz Menandrova „Mrskog čovjeka“ (Char. 4, 7, 7) u bilješci piše „comique inconnu“, a zna (cf. str. 12, bilj 1) za rad A. Borgogna koji je taj stih identificirao kao citat iz Menandra. Suvršeno je i spominjati da su olomci „Mrskog čovjeka“ još 1972. publicirani u zaista dostupnom izdanju (Sandbach, Oxford 1972).

Ono što još neugodnije iznenađuje jest slaba korigiranost Moliniéova grčkog teksta. Na gotovo tridesetak mjesta, što u tekstu, što u kritičkom aparatu, nalazimo pogreške: od bezazlenih „izvirivanja“ slova izvan retka, preko krivo otisnutih h-kova i naglasaka do pogrešno otisnutih slova — premnogo, dosita premnogo za izdavanje ovako ugledna izdavača. Slični se korektorski propusti mogu zamijetiti i u *Kazalu*, koje, neka nuzgred budi rečeno, boluje od još jedne boljke: sastavljeno je pomalo samovoljno. Naime, kad su već u *Kazalo* osim vlastitih imena ušli i neki značajniji pojmovi (tako, vjerojatno, treba shvatiti sintagmu iz drugog dijela naslova: „Index des noms propres et des principaux thèmes“), onda je trebalo, makar i u jednoj rečenici, naznačiti kriterij za njihovo uvrštavanje. Ako je, kako se i čini, jedini kriterij bila njihova učestalost, onda je nerazumljivo zašto se u *Kazalu* našao, primjerice, pridjev ἀνθρώπινος, a nisu se našli περιεργος ili περιεργία (cf. 1, 11, 6; 1, 12, 6; 3, 9, 4; 4, 5, 4; 4, 5, 4; 8, 6, 5).

Na žalost, svi ti propusti, koji nipošto nisu sitni, nadmašeni su nedopustivo lošim korigiranjem uvodne *Bilješke*. Od četrdeset šest stranica posvećenih opisu Haritonova teksta, na prste bi se jedne ruke mogle izbrojiti one kojima su rubne bilješke korektno otisnute. Merkelbachovo se prezime dvaput navodi u iskrivljenu obliku (str. 3, bilj. 1; str. 25, bilj. 1); naslov Papanikolaouove studije o Haritonovu jeziku stalno se krivo citira (str. 5, bilj. 1; str. 10, bilj.3; str. 12, bilj 1); „Classical Quarterly“ uvijek je „Classical Quaterly“ (usp. trostruku pogrešku na str. 43, bilj. 2); u studijama njemačkih filologa pojavljuju se ovakve sintagme: „Über des Mythologie . . .“ (str. 8, bilj. 1) ili „. . . im Alter Orient . . .“ (str. 10, bilj. 3); neki bibliografski navodi djeluju pomalo groteskno (npr. „R. E. VIII, 1913, 226560“ — str. 8, bilj. 1) itd. Svim tim bezbrojnim pogreškama valja pridodati i kranju nemetodičnost u navođenju izvora. Na neke prethodno navedene naslove ukazuje se u bilješkama uobičajenom kriticom *op. cit.*, no najveći ih se dio svaki put iznova navodi, i to redovno drukčije no što je to učinjeno prvi put. Primjerice, „American Journal of Philology“ kratki se *promiscue* kao (a) *Am. Jour. of Philology*; (b) *Am. Journ. of Philology*; (c) *Am. Journ. of Philology*. Ima i nakaznijih primjera.

Sama pak uvodna studija, koju čitalac ne može a da ne čita pod dojmom ovakvih katastrofalnih fusnota, pokazuje solidnu autorovu obaviještenost, iako nema sumnje da je Häggova studija o Haritonovoj narativnoj tehnici zaslužila veće uvažavanje od skromna — i dakako kriva — navođenja u bilješci.

Svim tim neugodnim greškama vrijednot je Moliniéove knjige ozbiljno dovedena u pitanje. Poslije ozbiljnih, filološki odgovornih izdanja Dalmyde (Longo i Ksenofont Efeški) i Rattenburyja i Lumba (Heliodor), koje je objavila ista kuća, imali smo razloga vjerovati da će i izdanje Haritona uspjeti održati taj visoki standard. To se, na žalost, nije dogodilo. Možda ovo i nije trenutak u kojem bismo se nepopustljivo smjeli zalagati za onu poznatu uzrečicu iz jednog sretnijeg vremena klasične filologije: „Jedino se klasičnim filolozima tipografske greške nikad ne opraštaju“. Ali vjerujemo — moramo vjerovati — da im se tolike pogreške be bi smjele dopuštati.

D. Novaković, Zagreb.

JOSÉ L. GARCÍA-RAMÓN, *Les origines postmycéniennes du groupe dialectal éolien*. Supplementos a Minos núm. 6, Salamanca 1975 pp. 118, 8°

Младиот шпански научник во оваа книга ни се претставува со својата докторска дисертација одбранета на Мадридскиот универзитет во јуни 1974 г.

Книгата е поделена на 10 глави и на крајот одделно се дадени две хронолошки табели и два додатака.

Еден од основните проблеми во изучувањето на грчкиот јазик се состои во колку е возможно поточно определување на временскиот период во кој е извршена поделбата на грчките дијалекти како и врз која основа таа поделба е извршена.

За ајолскиот дијалект и неговиот развој авторот ги прифаќа учењата на W. Porzig за лезбискиот дијалект и јонските влијанија, теоријата на E. Risch за особеностите на западните грчки дијалекти според која ајолскиот и дорскиот дијалект пред околу 1200 образувале „северногрчки“ дијалект наспроти јон.-атт. и аркадо-кипарскиот дијалект кои образувале „јужногрчки“ дијалект. Според теоријата на J. Chadwick ајолскиот дијалект во бронезната епоха во областите на Тесалија и Епир образува еден вид „buffer“ помеѓу западните грчки дијалекти кои се надвор од Грција и истичните грчки дијалекти кои се простираат во доменот на микенскиот дијалект.

Кога Линеарното В писмо беше дешифрирано, јасно се покажа дека микенскиот грчки има многу сличности со аркадо-кипарскиот и ајолскиот дијалект. Поаѓајќи од 6-те совпаѓања: дуплите сонанти, интервокалното „у“, асибилација на *ti*, третманот на *ʹ > or, ro, k^{we} > πε* мик. *pe/qe-*, и пазење на *F*, помеѓу микенскиот и ајолскиот дијалект, некои научници микенскиот го сметаа за ајолски дијалект.

Фактот што јазикот на натписите од микенското линеарно В писмо ни презентира грчки дијалект од II милениум со особености на источните и западните грчки дијалекти, ја негира теоријата дека грите главни грчки дијалекти се резултат од три оделни брана на миграции на грчките племиња што ги донесе со себе овие дијалекти.

Според авторот егзистенцијата на ајолскиот дијалект со овие две источни и западни грчки дијалектни групи би била најмалку во средината на XII в. пред н.е. тј. во постмикенскиот период. Врз основа на изложените факти авторот претполага еден протоајолски дијалект кој од една страна ги содржи особеностите на источните грчки дијалекти: завршокот *-μεν* за 1. л. пл., *ἱερός* мик. *i-je-ro*, како и оние од I милениум и, од друга страна, особеностите на западните грчки дијалекти пазење на *ti* во *ποτί*, *ἱκστί*, групата *-ss-*, *-*ts-*, *τοί*, инф. атематски на *-μεν*, и *γ^wέλλομαι*. Така, ајолскиот дијалект сметајќи од околу 1200—1150 и подоцна, развива своја специфична серија од разни иновации и архаизми независни веќе од првобитното потекло на дијалектот. Имајќи ги предвид лингвистичките и археолошките критеријуми кои сепак се релативни за изучувањето на грчкиот јазик и неговите дијалекти, авторот за развојот на ајолскиот дијалект во постмикенскиот период скицира една хронолошка табела од разни периоди (стр. 110—111).

Најновите археолошки откритија во Тесалија во областа на Јолк укажуваат на една мешана култура во која по сè изгледа се наоѓаат источните и западните особености на грчките дијалекти какви се содржани и во протоајолскиот дијалект. Овие наоди по сета своја веројатност се од времето по дорската инвазија во областите на западна Грција и се од првата половина на XII в. пред н.е.

Според мислењето на Desborough супстратот на микенската култура кој е најден во Тесалија како и плочките на микенското линеарно В писмо откриени во Теба, се од околу 1125. Прифаќајќи го оваа мислење авторот претполага дека во ова време е и крајот на протоајолската заедница и одвојување на бојотскиот од протоајолскиот дијалект. Бојотскиот дијалект по оваа поделба независно од тесалско-лезбискиот ги развива своите специфични особености, кои понекогаш со северо-западните грчки говори се согласуваат.

Ајолската миграција на островот Лезбос според истражувањата на археолозите и историчарите е околу 1000 дата која претставува одвојување на протолезбискиот и прототесалскиот дијалект, тие по оваа поделба за време повеќе од еден век образуваат во Тесалија еден „тесалско-лезбиски“ дијалект развивајќи ги, така, одделно своите специфични особености. Поделбата на овој дијалект на лезбиски и тесалски се должи на јонските вилјанија, што се гледа и од нивните карактеристични иновации. Со ова јасно се покажува дека нема апсолутно чист дијалект.

Според García-Ramón врз основа на изложениот материјал недопустливо е да се бара егзистенцијата на ајолскиот дијалект пред крајот на бронзената епоха (HR III C), туку во постмикенскиот период околу 1200 или 1150 пр. н.е. Етничкиот Αἰολῆς, адј. Αἰολικός се доведуваат во врска со αἰολός (sic.?) „touffu, bigarré“ (густ, буен, полн со грмушки) или „mixte“ (мешан, среден).

Книгата на García-Ramón покрај својот придонес кој го дава во изучувањето на ајолскиот дијалект сепак остава низа отворени прашања и дискусии за кои и самиот тој е свесен, што се гледа и од неговиот критички став изнесен во заклучокот.

Иако по обем не е голема, оваа книга содржи извонредно богат материјал од областа на грчката дијалектологија. Штета е што не е снабдена и со индекс за да може да се користи полесно.

M. M. Тодоровиќ, Скопје.

ANNA et JARO ŠAŠEL, *Inscriptiones latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMLX et MCMLXX repertae et editae sunt*. Accedunt nonnullae ad annos MCMXL—MCMLX pertinentes (praecipue in ephemeride *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* editae), Ljubljana 1978 (*Situla*. Dissertationes musei nationalis Labacensis 19), 242 str. + географска карта van teksta.

Ova izuzetno značajna publikacija čini nastavak (kontinuirana je i numeracija brojeva) zborniku natpisa *Inscriptiones latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMXL et MCMLX repertae et editae sunt*, 1963 (up. prikaz u ovom časopisu, 15, 1965, 250—252). Obuhvata spomenike otkrivene, objavljene, komentarisane ili spomenute u vremenskim granicama koje su date u naslovu. Dodati su i natpisi objavljeni u *Vjesniku AHD* 52 (1949)—59 (1957), koji su izostali iz prve knjige (*ILIug. I*; novi zbornik u daljem tekstu citiramo *ILIug. II*). U načinu izdavanja, obimu i prirodi komentara i jeziku izdanja (latinski) *ILIug. II* uglavnom nastavljaju uzor *ILIug. I*.

Delo velikih znalaca rimske epigrafike, izuzetne obaveštenosti, druga knjiga A ne i Jaroslava Šašela postaće, kao i prva, neophodan priručnik za svaki rad na klasičnim studijama. Natpisi, objavljeni u mnogobrojnim publikacijama, od stručnjaka, a često i od onih koji nisu dovoljno upućeni u epigrafiku, sakupljeni su na jednom mestu, snabdeveni indeksima i neophodnim komentarima, preuzetim u nekim slučajevima iz ranijih izdanja. Radi lakšeg snalaženja, priložena je karta nalazišta natpisa; drugog ilustrativnog materijala nema. Predložena su okvirna datovanja svih natpisa. Izdavači su se kritički odnosili prema tekstovima koje su uneli u svoj zbornik; njihova revizija je nekiput donela važne nove rezultate. Korisno je što se Š., u zaglavlju stranica posvećenih pojedinim municipalitetima i drugim geografskim celinama, pozivaju na brojeve natpisa iz *ILIug. I*, i što daju *praefationes* sa nužnim objašnjenjima i bibliografskim podacima; šteta je što *praefatio* ne prethodi svim poglavljima zbornika.

Brojne vrline ove knjige, naročito bogatstvo i raznovrsnost građe čija obrada svedoči o širini znanja A. i J. Šašela, i latinski jezik publikacije, pristupačan istraživačima antike širom sveta, obezbediće bez sumnje i ovom zborniku natpisa popularnost koju su s razlogom stakle *ILIug. I*.

ILIug. II sadrže brojeve od 452. do 1222; tri broja su udvojena (531A, 593A, 619A). Neki brojevi se odnose na anepigrafske spomenike (na pr. miljokazi iz Dalmacije, str. 144 sqq.), ili natpise čiji se tekst ne donosi, jer nije bio ceo objavljen u trenutku zaključenja knjige (na pr. br. 479); u ovu poslednju kategoriju omaškom su ušli i neki dobro poznati natpisi (na pr. br. 481=*CIL* III 8099; up. i 578 = *Spom.*